MAKEDONYA'NIN İSLAMLAŞMASINDA BEKTAŞİ VE HALVETİLİĞİN KATKISINA BİR ÖRNEK: KIRÇOVA'DA BEKTAŞİ VE HALVETİ TEKKELERİ

Selçuk URAL*

Öz

Balkan Yarımadasının merkezini teşkil eden Makedonya, bu konumu sayesinde doğu ve batı istikametinde gelişen inanç ve bu bağlamda oluşan bir sosyo-kültürel etki alanında kalmıştır. İki zıt kutup arasında harmanlanan Makedonya toprakları ve halkları, özellikle Osmanlıların bölgeyi fethi ile birlikte İslamiyet ile kaynaşmıştır. Anadolu'dan bölgeye getirilip belirli bir iskân politikasıyla yerleştirilen Türkler ve onların İslam anlayışlarıyla da, Balkanlarda sınırları üst düzeyde bir hoşgörü ortamı kurulmuştur. Balkanlara sonradan gelen Müslümanlar ile uzun süredir burada yaşayan Hristiyan yerli halk arasında gelişen kaynaşma zemininin sağlanmasında ise, tasavvuf ve bu anlayışının temelindeki insan sevgisi yer almıştır. Temelinde insan, sabır ve hoşgörü olan tarikatlarla birlikte, Balkanlarda etkisi çok belirgin bir şekilde görülen ve uzun yıllar boyunca varlığını sürdüren bir İslam kültürü de oluşmuştur. Çalışmamızın amacı, Balkanlarda İslam'ın yayılması ve geniş halk toplulukları tarafından özümsenerek benimsenmesinde tasavvuf ve bu eksende hareket eden tarikatlar ile tekke kültürünün etkisini, Kırçova şehri özelinde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Makedonya, Kırçova, Bektaşilik, tekkeler

AN EXAMPLE FOR THE CONTRIBUTION OF BEKTASHI AND HALVETI ON ISLAMISATION OF MACEDONIA: BEKTASHI AND HALVETI DERVISH TEKKES IN KIRCOVA

Abstract

Macedonia, which constitutes the centre of the Balkan Peninsula, remained under the belief developed in the direction of east and west and socio-cultural sphere of the influence which formed within this context thanks to its position. Blended between two opposite poles, Macedonian lands and communities merged with Islam notably after the Ottoman conquest of the region. A high level atmosphere of tolerance was established in the Balkans, with Turks brought from Anatolia to the region and relocated with a specific settlement policy and with their understanding of Islam. The provision of the merging ground, which developed between the Christians who lived there for a very long time and the Muslims who came to the Balkans afterwards, came from Islamic mysticism and humanity which lies within the foundations of this understanding. An Islamic culture also emanated in the Balkans whose

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm, Sakarya/Türkiye, selcukural@gmail.com
DOI:10.12973/hbvd.73.147

influence was clearly seen and continued its presence for long years along with the religious orders founded in humanity, patience and tolerance. The purpose of our study is to present the influence of mysticism and religious orders with lodge culture moving in this direction, in the diffusion of Islam in the Balkans and its embracement and assimilation by wide communities, particularly over the city of Kırcova.

Key Words: Balkans, Macedonia, Kiçevo, Bektashi, tekkes

Giriş

Balkanlar üzerine araştırma yapan pek çok tarihçi, bölgenin Türkleşmesi ile İslamlaşması konularında muhtelif faktörlerden söz etmiştir. Balkanlarda Osmanlıların uyguladığı çeşitli iskân ve fetih politikalarının yanında, bölge topraklarının ve yerli halkın gönül kapılarının kilidinin Osmanlılara açılmasında, tarikatlar ve tekkeler son derece önemli bir rol üstlenmişlerdir. Nitekim bu rol kendisini Balkanların fethi sırasında akıncı birlikleriyle birlikte bölgeye giren sûfi dervişler ve Anadolu erenlerinin mevcudiyetiyle göstermiştir. Kendileriyle beraber inanç ve yaşam tarzlarını Balkanlara getiren bu kişiler sayesinde bölge, Bektaşi, Rufai, Halveti, Kadiri, Melami, Nakşi ve Mevlevi yaşam tarzıyla da tanışmıştır.

Bunlardan Bektaşi, Rufai, Halveti ve Melami inanışları, Makedonya'da günümüze kadar süre gelmiş ve en yaygın (Tscudi, 1960: 1161-1163) tarikatlardır. Günümüz algılanışından farklı olarak bu tarikat hareketlerinin dini, sosyal, kültürel ve eğitsel alanlardaki faaliyetleriyle Makedonya'da Müslüman toplumun oluşumuna zemin hazırladıkları (Yahya, 2004: 58-65) aşikârdır. Tarikat hareketleri, Balkanlarda yerleşik halkın İslam hakkında bilgi sahibi olmalarına ve zamanla İslamiyet'i benimsemelerine olanak sağlamış, cami-mescit ve tekkeler başta olmak üzere dini yapılar, Balkan halklarının hayatına yön vermeye başlamıştır (Karamahmut, 2006: 31). Ayrıca bu tarikatların dervişlerinin büyük kitlelere hitap etmesi sayesinde de Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinin meşrulaştırılmasına da katkıları olmuştur (İnbaşı, 2002: 159).

I. Balkanlarda İslam'ın Yaygınlaşmasında Derviş ve Tarikatların Katkısı

Osmanlı fetihleriyle birlikte Balkanlara yerleşen Türkler ve kısa süre içerisinde ortaya koydukları sosyal, kültürel ve dini müesseseler sayesinde de, bölge hızlı bir gelişme göstermiş ve çok sayıda yerli halk İslamiyet'i tercih etmiştir. Tabii ki bu tercih Osmanlıların sadece bölgeye gelmesiyle açıklanamaz. Böylelikle Balkanlarda İslam'ın yerleşip kökleşmesinde bölgeye daha önceleri gelmiş ve sonraları da Osmanlı akıncı birlikleriyle birçok savaşa bir fiil katılan gazi-dervişlerin (Hasluck, 1991: 8-10) rolü asla yadsınamaz. Bu tarikat ehilleri, Balkanlardaki Osmanlı fetihleri öncesinde yerli ahaliyle ilk ve en önemli teması sağlamıştır. Bu anlayış ekseninde başlayan temasla birlikte Gazi-Dervişlerin yaşam tarzı, adalet, sevgi ve hoşgörü te-

melli yaklaşımları sayesinde, Balkan halkları uzun zamandır içerisinde bulundukları inanç ve siyasi baskılardan bir nebze olsun sıyrılıp İslam'a büyük bir ilgi duymaya başlamış, İslam'a duyulan ilgi arttıkça da dervişlerle birlikte sevmeyi ve hoşgörüyü öğrenmişlerdir (Turan, 2002: 332). Böylelikle dervişler bölgede başka din ve inançları mensuplarıyla dahi ilişki kurup kaynaşarak hem halk kitlelerini yönlendirmede hem de İslam'a karşı bakışın olumlu hale gelmesinde büyük başarı sağlamışlardır.

Ayrıca Osmanlılar Balkanlarda fethettikleri bölgelerde halka hoşgörüyle yaklaşıp inançlarına da müdahale etmemiştir (Kazıcı, 2000: 743). Mücadelede muhatap halk değil, krallar, dukalar ve despotlar olmuştur (Akman, 2006: 48). Hatta Aşık Paşazadenin de bahsettiği üzere Osmanlılar fethettikleri yeni toprakların kafirlerini incitmeyip onlara ihsanda dahi bulunmuştur (Paşazade, 2013: 123). Yine Crusis XVI. asrın ikinci yarısında Rumların Türklerden başkasının kendilerinin yönetmesini istemediğini, Nicolae İorga'da Osmanlı sultanlarının Balkanlardaki halkların Hristiyan Ruhban sınıfı tarafından sömürülmesi ya da ezilmesine izin vermediğini ve bu sayede de sadece hoşgörüyle değil Balkanlardaki başta Ortodoks Kilisesi olmak üzere tüm dini kurumların hamiliğinin yanında yöneticiliğinin de yapılmasıyla kütlelerle yabancılaşmanın önüne geçildiğini belirtmiştir (Koloğlu, 1993: 60).

Tarikat ehli dervişler Balkanlarda sadece din adamları değil, aynı zamanda toprağı işleyen, köy kuran, sanat ve ilim yapan şahıslar olarak da öne çıkmıştır. Bu vesileyle tekke ve zaviyelerin bu dönemlerdeki temel fonksiyonu, boş topraklara yerleşip ekip biçmek suretiyle buraları şenlendirmek, mamur etmek ve alın teriyle elde ettikleri bu mahsulü etraflarındakilere dağıtmak olmuştur (İzeti, 2004: 37).

Balkanlarda yerleşen Gazi-Dervişler bölgeye inanç temelli bir katkının yanında siyasi, iktisadi ve daha çok içtimai birçok katkıyı da sağlamıştır. Bu Gazi-Dervişler ya da Ömer Lütfi Barkan'ın deyişiyle "Kolonizatör Türk Dervişlerinin" (Barkan, 1942: 279-304), bir başka deyişle manevi manada Balkanların fethinde ön plana çıkan Alp-Erenlerin (Temren, 1998: 100), Balkanlarda yol güzergâhları üzerine ve su kenarlarına inşa ettikleri tekke, zaviye, han, hamam, imaret, bedesten vb. yapılarla, Makedonya'da Osmanlı hâkimiyetinin ilk yıllarından itibaren şehir anlayışına yeni bir doku kazandırılmıştır (Hafız, 1985: 5-10). Böylelikle Balkanların İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli roller üstlenen dervişler (Birdoğan, 1995: 35), pek çok yerleşim biriminin teşekkülünü sağlamakla birlikte buraların isimlendirilmesine de vesile olmuşlardır. Bu sebepledir ki Balkanlarda fethedilen bölgelerde kurulan tekke ve tarikatların, bulundukları bölgelerde nüfus çeken yerleşim birimleri haline geldikleri de görülmüştür (Yücel, 2001: 59; Bojiç, 2001: 59). Osmanlıların Balkan hâkimiyetlerinin ilk dönemlerinde bu tekke ve zaviyeleri belirli yerlere inşa ettirmesiyle iletişimde de tam bir sistem güvenliği sağlanmıştır (Handzic, 1994: 91). Nihayetinde Balkan yarımadasında bir sürü yepyeni kasaba ve şehirler, camileriyle,

mektep ve medreseleriyle, tekke, han ve hamamlarıyla doğu tipi çarşıları ve yeni zanaatlarıyla XVI. asrın sonuna kadar çok geniş ve köklü kültür gelişmişliği sağlanmıştır (Kaleşi, 1979: 75).

Dervişlerin tasavvuf inancı ekseninde kurdukları tarikatların temelinde, insan nefsini terbiye etmek, insan istidatlarına ve tabiatına uygun bir din anlayışı sunmak yer almıştır. Kâinatın sırrı olarak her fert birbirinden farklı mizaca, fikre ve hissiyata sahip olarak yaratılmıştır. İnsan toplum dışı bir varlık değil, sosyalleşmeye muhtaç olan bir varlıktır. İnsan kapasitesinin bu inceliğini çok iyi kavrayan değişik tasavvuf akımlarına mensup şahıslar, bir yandan insanın ferdiyetine diğer taraftan da sosyal yönüne gereken önemi vererek şahıs ve toplumlara uygun bir anlayış ortaya koymuştur (Ercan, 2006: 8). Balkanlarda bu anlayış ekseninde hareket eden tarikatlar, İslamiyet'in Hristiyan halk arasında yumuşak ve kabul edilebilir yollardan yayılmasında önemli rol oynamıştır (Kutlu, 2007: 4).

Ayrıca Osmanlıların Balkanlara yöneldiği süreçte Bizans ve Balkan Yarımadasının siyasi durumu (Doğru, 2002: 168), bölgenin Hristiyan devletleri arasındaki kanlı mezhep ve hanedan kavgaları ile birbirinden farklı etnik kökenlere sahip yerli ahalinin Roma, Frank, Macar ve Sırpların zorba ve zalim idareleri altında ezilmesi, bölgede otorite boşluğu, yolsuzluk ve anarşinin olması gibi gerçekler de İslam'ı Balkanlara yaymak için çalışan Kolonizatör Türk Dervişlerine amaçlarına uygun bir zemin oluşturmuştur (Okiç, 1952: 47-51). Bu baskılar yanında Balkan ahalisi bir de, Kuzey Anadolu fay hattının batı ucundaki depremlerin (Sevim, 2002: 45) ağır tahribatını yaşamıştır. Böylelikle tarikat dervişleri Balkanlara yerleşerek hem İslam'ı anlatmış hem de zulüm içerisinde ezilen topluluklara alışık olmadıkları alternatif bir hoşgörü politikasını sunmuşlardır (Birge, 1991: 57). Böylelikle anarşiden ve ağır vergilerden bunalmış olan halk, bölgede huzur ve emniyetin ikamesinden memnun kalmıştır (İbrahim, 1994: 293).

Yine bu tarikat önde gelenlerinin dini törenleri ve insan merkezli sistemlerinin, yerli ve özellikle de köylü Hristiyan ahali tarafından kolaylıkla benimsendiği bilinmektedir. Ayrıca ayrı bir tartışma konusu olan dervişlerin Balkanlarda günlük Hristiyan yaşantısının göstergesi olan azizlerin yerel inançlarını ve belli ayinleri asimile ve adapte etmek için uygun Hristiyan ibadet mekânlarını ve ayin yerlerini tekke, zaviye ve camiye dönüştürdükleri de iddia edilir (Filipoviç, 2005: 6).

Ahmet Yaşar Ocak'a göre köy ve aşiret velisi olan bu Gazi-Dervişlerin, XIV ve XV. yüzyıllarda Balkanların İslam'a kapılarını açması ve İslam'ın tüm sıcaklığıyla bölgeye girişinde bahsettiğimiz üzere kilit rolleri olmuştur. Ayrıca bu dervişleri kendi aralarında gazi-savaşçı veliler, misyoner veliler, meslek piri veliler şeklinde kategorize de etmiştir. Ona göre meslek piri veliler ahiler iken, misyoner veliler Hacı Bektaş ve halifeleri, gazi-savaşçı veliler ise Sarı Saltık, Abdal Musa, Seyyid Ali Sultan ve Otman

Baba olarak belirtilmiştir (Ocak, 1992: 17-23). Yine Halil İnalcık'a göre bu dervişler kuvvetli ve inançlı yönleri yanında siyasi yönleriyle de birer lider olarak aynı tarihlerde Osmanlıların bölgede egemenlik kurmaya başlamasıyla Balkanlarda Türklük ve İslamiyet'in yayılmasını sağlamışlardır (Seyman, 2006: 74). Hasluck'a göre de Anadolu'daki evliyalar Hacı Bektaş-ı Veli tarzında birer mürşiddir, ancak Balkanlardaki evliyalar Türk dönemine ait olmalarından dolayı mürşid olmaktan çok savaşçı sayılırlar (Hasluck, 1991: 8-11). Bedri Noyan da Alp-Eren şeklinde isimlendirdiği bu dervişleri Türk halkına sadece mistik inanışları aşılamak ve onları olgunlaştırmakla kalmayıp savaşçı arkadaşları ile düşman topraklarına akınlar yapıp çarpışmış olan kimseler olarak tariflendirmiştir (Noyan, 1986: 57).

Böylelikle Osmanlı Devletinin daha Rumeli'ye ilk geçişi ile birlikte topraklarına dâhil ettiği sahalar, savaşlardan ötürü nüfusu boşalmış olması sebebiyle bir yandan Türkleşirken (Halaçoğlu, 2002: 8) diğer yandan da İslam'a açılmıştır. Ancak Osmanlılar kendi kanunlarındaki temel prensiplerin ışığında Balkanlarda köylülerin üzerindeki baskı ve angaryaların kaldırılmasına adapte olup bölgede devlet olarak bir İslamlaştırma politikası da gütmemiştir (İnalcık, 2012: 5). Zaten herkesin kabul ettiği görüş üzere; eğer Osmanlılar Balkanlarda zorla İslamlaştırma politikası gütselerdi arşiv kayıtlarında Rumeli'de Hristiyan tımar sahiplerine rastlanamazdı (Selçuk, 2002: 99).

II. Makedonya'da İslam

Makedonya, Sultan I. Murat döneminde ve Çirmen Savaşında Sırp prenslerinin bozguna uğratılmasının ardından, Türklere ve İslam'a kapılarını açmıştır. 1380'de Vardar'ın sol sahilindeki İştip, 1382'de Manastır ve Pirlepe, 1385 senesinde de Ohri fethedilmiş ve nihayet Yıldırım Beyazıt zamanında 1392'de Üsküp ve Makedonya'nın tamamı Osmanlı egemenliği altına girmiştir (Fine, 1987: 412). Bu fetihlerin arkasından da Makedonya şehirlerinde Sırpça konuşan birçok Ortodoks'un, İslam'a girdiği görülmüştür (İnbaşı, 2003: 15). İslam'ın Balkanların diğer bölgelerinde olduğu gibi Makedonya'da da yayılışı, XIV. yüzyılda Makedonya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle başlamış ve XV-XVI. yüzyıllarda izlenen iskân politikasının bir sonucu olarak, Osmanlı kültür ve medeniyetinin bölgeye yerleşmesinin ardından hız kazanmıştır (Karamahmut, 2006: 25). Bu doğrultuda Nicolai Todorov tarafından Makedonya'da İslamlaşmanın bahsi geçen yüzyıllarda ve Üsküp ile Manastır şehirleri özelinde yaklaşık %65-70 oranlarında gerçekleştiğini belirtilmiştir (Todorov, 1983: 65).

Ayrıca Makedonya'daki İslam yayılmasında, IX ve X. Yüzyıllarda bölgede var olan Bogomil hareketinin de etkili olduğu iddia edilmektedir (Hamzaoğlu, 2005: 24). Tek Tanrı ve Hz. İsa'dan sonra doğuda yeni bir peygamberin geleceğine olan inançlarından dolayı, Bulgaristan ve Sırbistan'dan kovulup Makedonya ve Bosna

civarına yerleşen Bogomillerin, Osmanlıların Balkanlara getirdiği inanç özgürlüğü ortamından etkilendiği (Nuredini, 2003: 9-11) ve eski pagan inançlarını devam ettirenlerin baskılardan dolayı sadece görünürde Hristiyanlığı kabul edenlerin ve Bogomil mezhebindekilerin İslam dinine, Slav olmayanların da Slavların baskısından dolayı Osmanlılara sempati duyduğu söylenmektedir (Bojiç, 2001: 19-20). Bu sayede Balkanlarda Osmanlıların izlemiş olduğu fetih ve iskân politikası sonrası tarikat hareketlerinin dini, sosyal, kültürel ve eğitsel alanlarda çok yönlü faaliyetleri, Makedonya'nın İslamlaşmasında yukarıda ifade edilen diğer etkenlerle birlikte anahtar rol oynamıştır (Öngören, 2002: 48-65).

Böylelikle tasavvuf anlayışındaki derin insan sevgisi, yüksek hoşgörü ve karşılıksız hizmetleri sayesinde tarikatlar, Balkanlarda İslamiyet'in ilk tohumlarını atabilmiştir. Bu temelli yaklaşım da siyasi ve ideolojik depremler yaşayan bölge halkının dikkatini çekmiştir. En nihayetinde genelde bütün tasavvuf akımları, ilkeleri itibariyle çok geniş ufuklu, insana sevgi ve saygıyı temel olarak almaları sayesinde, Balkanlarda Müslümanlarla Hristiyanlar arasında sevgi ve kaynaşma zemininin kurulmasında etkili olmuştur (Ercan, 2006: 9). En nihayetinde Anadolu'da Selçuklu ve Balkanlardaki Osmanlı askeri egemenliği yani fetihleri, adil bir yönetim, iktisadi hayatın iyileştirilmesi ve insanların manevi dünyalarının güçlendirilmesi ile bütünleşmiştir (Karpuz, 2010: 428).

Ayrıca İslam'ın Balkanlarda yayılması ve olumlu bir etki bırakması için bölgede tarikatlara ait bazı binaların inşası da öngörülmüştür. Tekkeler, bir tarikata mensup olan dervişlerin daimî surette ikamet etmelerine ve o tarikatın kendine özgü zikir ve ayinlerini toplu olarak yapmalarına hizmet eden, tasavvuf düşüncesinin, anlayış ve terbiyesinin verildiği, işlendiği, derinleştirildiği, halka sunulduğu sosyal, kültürel ve dinî işlevi olan özel mekânlardır (Kara, 1999: 41; Ocak, 1978: 247-265). Tekkeler Rumeli fetihlerini ateşleyen, barış zamanlarında gazileri hem ruhen olgunlaştıran hem de onlara cihad ruhunu aşılayan eğitim kurumları (İsen ve İbrahimgil, 2005: 47-48) olmuştur. Sohbet, ibadet, muhabbet ve hizmet etrafında şekillenen dinî ve toplumsal hayatı esas alan tekkeler, şehirlerde dinin daha deruni olarak yaşanmasına vesile olurken kırsalda daha farklı bir hizmet görmektedir. Bir başka ifadeyle tekkeler köylerin gelişmesinde ve köy halkının her bakımdan ilerlemesinde büyük bir hizmet ifa ettiği bilinmektedir.

Tekkelerin Makedonya'da önde gelen örnekleri Bektaşi ve Halveti tekke ve dergâhlarıdır. Bu dergâhlarda Makedonya ve civarına yayılan İslam ahlak ve kültürünün temelinde yer alan bir anlayışı yaymıştır. Konumuz Bektaşilik ve Halvetiliğin tarihsel süreçleri olmamakla beraber, bu topluluklarla alakalı kısaca bilgi vermeyi uygun görüyoruz. Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli (1209-1271) adına kurulan, Hz. Ali ve On İki İmam sevgisine dayanan, olgunluk, eşitlik, özgürlük vb. ilkelerce belirgin ta-

rikattır (Korkmaz, 2005: 129). XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelen ve Horasan erlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli, tahsil ve manevi eğitimini tamamlayarak bir irşad eri olarak (Öztürk 1995: 49) Anadolu Aleviliğinin oluşumunda önemli bir şahsiyet olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya göç eden Türkmen aşiretlerinin başında bulunan ve bu aşiretlerin hem dinsel hem de siyasal önderi olan Türkmen Babaları'ndan biri idi. Vilayetnameye göre Hacı Bektaş Veli Hristiyanlara ve Şamanist Moğollara yönelik İslam propagandası yürütüyor ve halifelerini Anadolu'nun her tarafına gönderiyordu. Yaşadığı sırada fiilen Bektaşilik tarikatını kurmamış bulunan Hacı Bektaş Veli, ölümünden sonra halifelerinin, özellikle Abdal Musa ve müridi Balım Sultan ile Kaygusuz Abdal'ın faaliyetleri sonucunda bütün Anadolu ve Balkanlarda Türkmen abdallarının en ulusu durumuna gelmiştir. Anadolu'daki bütün abdalların, gazilerin ve dedelerin serçeşmesi Hünkâr Hacı Bektaş Veli olmuş, bu durum Hacı Bektaş Veli'nin abdalları tarafından "Bektaşilik Tarikatı"nın kurulmasında etkili olmuştur (Aktaş ve Demir, 2010: 483-483).

Ayrıca Köprülü'nün kaleme aldığı "Bektaş" maddesine göre Bektaşiliğin, Balım Sultandan daha önceleri varlığını ortaya koyduğu savunulmuştur (Köprülü, 1979: 461-464). Birge ise Bektaşiliği XIV. asırda ve özellikle de Rumeli ve Balkanlarda yayılıp XV. asırda ve kendisinin de gazi-derviş olduğu bilinen Kızıldeli öncülüğünde bir tasavvuf kolu olarak kabul etmiş, ayrıca Bektaşiliğin yine Kızıldeli tekkesinde yetişen Balım Sultan sayesinde şekillendiğini öne sürmüştür (Birge, 1991: 75-77). Yine Yıldırım da "Bektaşi Kime Derler" isimli makalesinde Sadık Abdal ve Paşazade Tarihinde edindiği bilgilerle; Hacı Bektaş Veli isminden türeyen bir tarikat topluluğundan ancak XV. asırda bahsedilebileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Kızıldeli dergâhında yetişip bizzat Kızıldeli'den nasip aldığını yazan Sadık Abdal'a göre daha XV. asrın başlarında "Bektaşi" tabir edilen bir tasavvuf yolu teşekkül ettiğini ve Bektaşilik için "Rah-ı Bektaşi" ve "Bektaşi Tariki", bu yola müntesip dervişler için "tarikat ehli" ve bu dervişlerin yaşadığı tekkeleri de "Bektaşiyanın tekyesi" diye adlandırdığını da nakletmiştir (Yıldırım, 2010: 27-28).

Halvetiyye tarikatı ise Hazar Denizinin güneybatısında bulunan Geylân bölgesindeki Şamahı ile Lâhicân beldeleri arasında yer alan Avahıl köyünden olduğu söylenen Ebu Abdullah Siracüddin ibn Şeyh Ekmelüddin el-Lahcî (ö.1349 veya 1397) tarafından kurulmuştur. Halvetiliğin pir-i sanisi, tarikatın sistemini kuran ve yayan, XV ve XVI. asırlarda Halvetiliğin İslam dünyasında en büyük sufi hareketi haline getiren Seyyid Yahya Şirvanî'dir (Yılmaz, 1998: 261). Yahya Şirvânî vasıtasıyla Halvetiyye tarikatı, Azerbaycan'da kurulmuş, gelişmiş ve buradan Anadolu'ya, Anadolu'dan da Balkanlar, Suriye Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya yayılmıştır (Uludağ, 1997: 393-395).

Söz konusu bu tekkelerle Rumeli'ye askerden önce bir öncü güç gibi gidip orada kendine özgü hoşgörülü yöntemlerle çevre halkıyla sıcak ilişkiler kurulmuş (Halaçoğlu, 1998: 3) ve bölgeyi fethetmek için gelen Osmanlı askerlerine lojistik ve moral gücü sağlamak hedeflenmiştir. Bir başka deyişle Müslüman dervişlerin İslâm ordularından önce sınır boylarına gelip yerleşmesi, buralarda tekke ve zaviye inşa etmeleri orduların ilerlemesini kolaylaştırmıştır (Kazıcı, 1996: 206). İnşa ettirilen her tekke ve zaviye, Anadolu topraklarından yüzlerce şeyh ve dervişin hatta sanat ve ilim adamlarının yeni topraklara Osmanlı kültürünü taşıyabiliyordu (Arslan, 2001: 234-235). Bu doğrultuda dervişler tekkelerde şehir halkının manevi dünyasına hitap ederek dini kültürün gelişmesine yardımcı olmuşlardır (Noel, 1999: 66). Böylelikle kolonizatör derviş olarak bilinen o dönem tarikat ehilleri, bu önemli görevi başarı ile yerine getirmişlerdir. Ayrıca Osmanlı yönetimi tarafından XVI. asrın ikinci yarısı itibariyle Nakşîlik, Bektaşilik, Kadirilik, Mevlevilik, Halvetilik gibi muhtelif tarikatlara ait olan ve devrin birer kültür evi niteliğini taşıyan tekke, zaviye veya hanikâhlarda (Bakırcı ve Türkan, 2013: 147), büyük İslam mutasavvıflarının düşünce ve inanış yollarını kendilerine mahsus usûl ve uygulamalarla dervişlerine öğreten şeyhlere genellikle 8 ila 30 akçe arasında yevmiye ödenirdi (Yediyıldız, 2002: 201).

Osmanlı döneminde Balkanlarda faaliyet gösteren tekkeler, yalnız dini-ilmi değil aynı zamanda sosyal müesseselerdir. Her birinin mimarisi incelendiğinde görülecektir ki Semahanenin hemen yanı başında aş evleri, misafirhaneler ve muhtelif sosyal yapılar mevcuttur (Karamahmut, 2006: 32). Ayrıca tasavvuf anlayışının yanında tekkelerin iktisadî ve sosyal alandaki faaliyetlerinde din, dil, ırk farkı gözetmemeleri halk tarafından epeyce rağbet görmelerine vesile olmuştur (İzeti, 2004: 36). Yine Balkanların fethiyle birlikte bölgede faaliyet göstermeye başlayan tekke, zaviye ve dervişler sayesinde, gerek yerli halk gerekse de bölgeye sonradan getirilen Türkler, hem İslam gelenekleri hem de tasavvuf ekseninde yetiştirilmeye başlanmıştır. Öyle ki tekke, zaviye ve sonradan da özellikle Osmanlı yönetiminin verdiği destek sayesinde kurulan vakıflar etrafında şekillenen yerleşim yerleri, bölgede yeni dini, sosyal, kültür ve eğitim merkezlerinin doğmasına da vesile olmuştur. Bu durum Osmanlıların Balkan iskânı ve yönetimi ile İslamiyet'in bölgede hâkim kılınması politikasında iki önemli noktayı ön plana çıkarmıştır. Bunlardan ilki bölgenin İslamlaştırılması, diğeri ise Balkanlara yerleştirilen Türklerin kendi dil, kültür ve inançlarından kopmamalarını sağlamak noktasında olmuştur.

Ayrıca Makedonya'da tekkeler, birer kültür ve sanat merkezi olarak da faaliyet göstermişlerdir. Makedonya'da mevcut Bektaşi, Halveti, Rufai, ve Mevlevi tekkelerinde ilahi, nefes, mersiye ve kaside türü dini musiki icra edilmektedir. Diğer tekkelerde olduğu gibi özellikle Bektaşi tekkelerinde yılda iki defa özel merasim yapılmakta, bu merasimlerde aşure pişirilmekte ve saz eşliğinde gazeller, nefesler okunmaktadır (Yahya, 2004: 64-77). Yine bu tekkelerde ayrıca sülüs, nesih ve talik

yazı çeşitleri ile şiirler yazılarak edebiyat ve hat sanatı da icra edilmektedir. Bazı tekkelerde süsleme ve resim sanatının icra edildiği de görülmektedir. Ahşap, alçı ve taş üzerine işlenmiş bitkisel ve geometrik figürlere sıklıkla rastlanmaktadır. Mevlevi tekkeleri ile bazı Bektaşi ve Rufai tekkelerinde musiki aletlerinin mevcudiyeti, musiki sanatının da icra edilmekte olduğunu göstermektedir (İbrahim, 1994: 296) Bununla birlikte tekkelerin, kimsesiz ve yoksulların uğrak işsiz ve gücü olmayan kimselerin de becerilerine göre eğitilip onlara meslek kazandırılan yerler olduğu da bilinmektedir. Nitekim tekkelerde çeşitli zanaat ve sanat faaliyetleri de icra edilirken Osmanlı döneminde tekkelerde eğitsel içerikli sosyal faaliyetlere de büyük ölçüde önem verilmiştir (Kara, 1999: 125-130).

İslam'ın ve Osmanlı idare tarzının bölgede hem tanıtılması hem de kabul görmesinde çok önemli sayılan bu yapılardan günümüze gelebilmiş Makedonya'daki bazı tekke isimleri; Kalkandelen (Tetovo) kentinde sırtını dağlara yaslamış duran "Harabati (Sersem) Baba Tekkesi" (Sezgin, 1993: 275-276), Hurşide ve Mensure Hanımlar Türbesi, Koyun Baba Türbesi, Bogovin Mehmet Baba Tekkesi (Türbesi), Ustruga'da Halveti Tekkesi, Debre'de (Gorna Debri) Hünkar Camii Türbesi, Kılıç Baba Türbesi, Gostivar'da Arslan Dede Türbesi, Loçlar Türbesi, Negotine Halvetiyye Tekkesi (Türbesi), Vurtok Cafer Baba Türbesi, Hıdır Baba Türbesi, Vurtok Halveti Türbesi, İştip'te Abdi Baba Türbesi, Gani Baba Tekkesi (Türbesi), Meydin Baba Türbesi, Sadık Baba Türbesi, Sabırsız Baba Türbesi, Hasan Baba Türbesi, Mehmet Baba Türbesi, *Kırçova'da Hayati Baba Tekkesi (Türbesi), Çullu Baba Tekkesi (Türbesi), Şeyh Selim Türbesi, Bektaşi Hıdır Baba Tekkesi*, Koçana'da Memet Baba Türbesi, Sefer Baba Türbesi, Pamuk Baba Türbesi, Kumanova'da Musli Dede Türbesi, Sersem Baba Türbesi, Orak Baba Türbesi, Şükrü Baba Türbesi, Sopot Köyü Türbesi, Osman Baba Türbesi, Manastır'da Tez Baba Türbesi, Hasan Baba Türbesi, Ohri'de Mehmet Hayati Baba Tekkesi (Türbesi), Ak Baba Türbesi, Haydar Paşa Türbesi, Aşık Çelebi (Kale) Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Pirlepe'de Dikmen Baba Bektaşi Türbesi, Kurd Dede Türbesi, Radoviş'te Koca Babalar Türbesi, Çam Baba Türbesi, Resne'de Sali Baba Türbesi, Struga'da Halveti Hasan Baba Türbesi, Üsküp'te Kırmızı Baba Türbesi, Şeyh Lütfullah Efendi Türbesi, Yeşil Baba Türbesi, Beyhan Sultan Türbesi, Huma Şah ve oğlu Hüseyin Şah Türbesi, Meddah Baba (Yiğit Bey) Türbesi, Kral Kızı Türbesi, Altı Ayak Türbesi, Rifai Tekkesi (Türbesi), Pir Vefa Baba Tekkesi (Türbesi), Gazi Baba (Aşık Çelebi) Türbesi, İshak Bey Camii Türbesi (Ercan, 2006: 40-128) şeklinde söylenebilir.

III. Kırçova'da İslam'ın Yayılması ve Bektaşi ile Halveti Tekkeleri

Makedonya'nın tamamının Osmanlı hâkimiyetinde girmesiyle birlikte (Hacısalihoğlu, 2003: 439) Uskana, Kitsavis, Katin Grad (Kiel, 2002: 440), Kiçevo (Acaroğlu, 2006: 161) isimleriyle anılan Kırçova, 1385'te Lala Şahin Paşa tarafın-

dan fethedilip Osmanlılar hâkimiyetine girdikten sonra, şehirde bulunan kalede bir garnizon kurulmuş ve şehre Müslüman Türkler yerleştirilmeye başlanmıştır. Bölgeye Anadolu'dan ilk yerleşme Üsküp civarına gelen Türkmen, Tatar ve Yörüklerle 1392'de başlamıştır. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde bölgenin etnik ve dini durumunda bir değişiklik olmamıştır. Arnavutluk ve diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi önce Osmanlı tarafından iskân siyaseti ile Müslüman nüfus buralara yerleştirilirken daha sonraları XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyıldan itibaren bölgede İslamlaşma artmaya başlamıştır. 1468'de Arnavut İskender Bey'in ölümü ile yıkılan son Arnavutluk devletinden sonra Kosova ve Makedonya'da Müslümanların sayısı daha da çoğalmaya başlamıştır. Ayrıca 1477 tarihli ve 4 numaralı tapu tahrir defteri kaydında Kırçova'da 31 Müslüman, 145 Hristiyan hanenin mevcut olduğu bilgisi yer almaktadır (BOA.A.DFE: 4). Yine 1545 tarihli ve 232 numaralı bir başka tapu tahrir defterinde Kırçova'da 35 Müslüman, 34 Hristiyan hane kaydı yer alırken (BOA.A.DFE: 232) 1521 tarihli ve 367 numaralı bir diğer tapu tahrir defterinde bu sayı artmış ve kasabada yaşayan 95 hane Müslüman ve 83 hane de Hristiyan olarak kaydedilmiştir (BOA.A.DFE: 367). Yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınlarından çıkarılan 370 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri ve Osmanlı Yönetiminde Makedonya isimli eserler incelendiğinde XVI. yüzyılda Kırçova'da neredeyse her mahallede Müslüman cemaatlerin, dini kurumların (cami ve tekkeler) ve bu kurumların görevlilerinin (imam, müezzin) yer aldığı anlaşılabilmektedir (Özkılınç vd., 2005: 161-162). Ayrıca 1520-1535 tarihlerinde genel manada Rumeli nüfusunun %58,12'si Müslüman, %41,34'ü Hristiyan ve %0,54'ü de Yahudi olarak hesaplanmıştır (Yediyıldız, 2002: 186-187). Sonraki yıllarda 1892 Manastır Vilayeti Salnamesinde Kırçova'da 600 Müslüman ve 190 Hristiyan hane yer almıştır. Vasil Kançov'da 1900 yılında 675 Müslüman ve 200 Hristiyan haneden bahsetmiştir. Kamusü'l-a'lâm'da da 5 cami, 5 tekke, 1 rüştiye, 1 ilkokul, 1 medrese, 1 saat kulesi, 1 kilise ve 4 Bulgar-Makedon okulu, 170 dükkân, 7 han, 1 hamam ve 18 fırın olduğu yer almaktadır (Kiel, 2002: 440).

Makedonya genelinde olduğu gibi Kırçova şehri özelinde de en belirgin tarikatlar Halveti ve Bektaşi tarikatları olmuştur. Machiel Kiel'in verdiği bilgilere göre Kırçova'da XVII. yüzyılda yoğun bir İslamlaşma başlamıştır. Bu İslamlaşmada özellikle Arnavutluk dağlarından gelen Müslümanlar ve Bektaşi dervişleri ile bilhassa Kırçova'ya çok yakın olan Makedonski Brod'ta bulunan ve Kanuni döneminde kurulmuş olup vergiden muaf tutulan Hızır Baba Tekkesinin faaliyetleri önemli rol oynamıştır. Ayrıca XVIII. yüzyılda Halveti tarikatının Hayatî kolu da Kırçova ve Zajas'ta kurdukları 3 tekke ile şehrin İslamlaşmasında (Kiel, 2002: 440) Halvetiliğin ön plana çıkmasını sağlamıştır.

XIX. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise kaza merkezinde 24 dört cami, 5 tekke, 1 medrese, 1 rüştiye mektebi ve mekteb-i idadi, 4 Bulgar mektebi, 64 kilise ve 258 değirmen mevcuttur. Ancak 1826'da Yeniçeriliğin kaldırılmasından etkilenen Balkan

şehirlerden biri de Kırçova olmuş ve 1827 yılında Yeniçerilerin kaldırılması üzerine Bektaşi tekkesi yıkılarak dervişlerin bir kısmı başka yere göçe zorlanmıştır. Şehirdeki Rum nüfusun fazla olması sebebiyle, Osmanlı yönetimince, bunların dini ibadetleri için ihtiyaçlara binaen kilise yapımına da izin verilmiştir (Ercan, 2006: 64).

Kırçova'daki ilk Bektaşi tekkesi Muharrem Baba ismiyle bilinmektedir. "Tsrvivtsi, Çervivçi" köyünde türbesi olup Bektaşi Muharrem Baba'nın ilk kurucusu olduğu bilinen tekkede, Muharrem Baba isimli Bektaşi dervişinin ruhu için mumlar yakılmaktadır (Ercan, 2006: 68). Muharrem Baba İştip'te derviş olmuş, Hamza Baba'dan el almış, Tiran'da Salih Niyazi Babayı ziyaret edip babalık icazetini almış ve 1937 yılında Kırçova'ya gelip tekkesini kurduğu söylenmektedir. Kırçova merkezine çok yakın, geniş ve düz bir arazi içerisinde yer alan türbe içerisinde iki mezar yer almaktadır (Aydın, 2004: 28). Ayrıca adak olarak kurbanların kesildiği ve dağıtıldığı tekkeyi ziyaret edenlere, tılsımlı olduğuna inanılan tastan su içirilmektedir. Muharrem Baba'dan kalma birçok eşyanın yer aldığı türbeyi halen hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler ziyaret etmektedir (Ercan, 2006: 68).

Kırçova'daki bir diğer Bektaşi ziyaretgâhı da Hızır, Hıdır ve Ziya isimleriyle anılan (Gülçiçek, 2000: 212-217) ve genelde Hıdır Baba ismiyle söylenegelen tekkedir. Burası Makedonya'nın çok ünlenen ziyaret yerlerinden birisi olmuştur. Kırçova'ya bağlı Makedonski Brod ilçesinde yer alan Hıdır Baba Türbesinin yer aldığı alan ağaçlarla kaplı yemyeşil bir tepenin üzerindedir. Uzun taş merdivenlerden tırmanılarak çıkılan mevki, kenti tepeden görebilen bir konuma sahiptir. Ancak diğer bazı Balkan şehirlerinde de görülebildiği gibi bu türbe de Hristiyanların ziyaret yeri haline gelmiştir. Ayrıca Hıdır Baba ismini ve inancını yaşatmak için Kırçova şehir merkezinde "Hıdır Baba Tekkesi Derneği" isimli bir dernek kurulmuş ve Kırçova merkezindeki "Çiftlik Mahallesinde" aynı ismi taşıyan bir Cemevi de inşa edilmiştir (Aydın, 2004: 28-29; Ek 4).

Öte yandan Kırçova'da faaliyet gösteren Halveti tekkelerinden ilki, Pir Mehmet Hayati'nin Serez'den geldiğinde ilk önce Kırçova'ya yerleşmesiyle kurulan "Hayati Baba Tekkesi"dir (Öngören, 2002: 71). Tekke 1540 tarihinde kurulmuş, 1860 ve 1965 yıllarında iki kez yenilenmiştir (Ek 5). Tekkenin kurulmasıyla ilgili iki rivayet söz konudur. Bunlardan ilki; Kırçova İshak Bey Camiine yerleşen Pir Hayatinin, menkıbeye göre, aynı zamanda müderrislik de yapan cami imamı Ahmet Efendi tarafından güzel bir şekilde kabul edilmesiyle başlar. Pir Mehmet Hayati Kırçova'dan uzaklaşınca, Ahmet Efendi'nin başı ağrımaya başlamış ve bu derdine hiçbir yerde deva bulamamıştır. Sonunda bu ağrının sebebinin camiye gelen yabancıyla ilgili olduğunu düşünen Ahmet Efendi, Ohri'ye gitmiş ve Pir Hayati'nin dervişi olmuştur. Kısa bir süre içinde halife olup Kırçova'ya dönen Ahmet Efendi, İshak Bey Camiini de tekkeye dönüştürmüştür (İzeti, 2004: 184).

Hayati Baba Halveti Tekkesiyle ilgili diğer rivayet ise; Pir Mehmet Hayati Serez'den geldikten sonra ilk olarak Kırçova'ya gelip İshak Bey Camiine yerleşmesi üzerinedir. Rivayete göre caminin muallimi ve imamı olan Ahmet Bey son derece celalli bir zat olup çocuklara ders verirken güzel okuma (Kuran-ı Kerim) yapamayanlara çok kızarmış. Pir Mehmet Hayati üzerindeki solgun ve yırtık elbiselerle caminin avlusunda otururken Ahmet Efendi öğrencilerinden birini Pir Mehmet Hayati'ye yemek isteyip istemediğini sorması üzere göndermiş. Pir Mehmet Hayati cevaben "Benim yemeğe değil, sohbete ihtiyacım var." deyince, Ahmet efendiyle sohbeti artmış. Ahmed Efendi'ye çocukları dövmemesini tavsiye eden Pir Mehmet Hayati, sebep olarak da cübbesinin iç (astar) tarafını açıp orada çocukların ileride hangi meslek sahibi olacağını göstermiş. Bundan dolayı her çocuğun âlim olamayacağından, Ahmet Efendi'den çocukları zorlamamasını istemiş. Böylelikle de Ahmed Efendi, Hayati Baba'ya intisâb etmiş. Böylece mektep ve cami tekkeye tebdîl olunmuş. Hayati Baba bir müddet sonra Ahmed Efendi'ye hilâfet vermiş, bu tekkeye postnişin tayin etmiş ve kendisi Ohri'ye doğru yönelmiştir (Ercan, 2006: 64-65).

Bu tekkede zikirler cuma günü, cuma namazından sonra ve Ramazan ayı boyunca da Perşembe akşamları teravih namazından sonra icra edilmektedir. Tekkede postnişinden sonra, kahveci, zâkir ve türbedar gibi hizmetnişînler hizmet etmektedirler. Tekkenin avlusunda üç türbe binası bulunurken daha sonraları birinci ve ikinci türbe birleştirilmiştir. Türbenin dış görünümü aynı kuburu andırmaktadır (Ercan, 2006: 66). Bu türbelerde Horasan'dan gelen Halveti tarikatından Ahmed ve kardeşi Şeyh Ömer ile Şeyh Ali efendilerin yatmakta olduğu bilinmektedir (Ayverdi, 2000: 84). Türbe Müslümanların yanı sıra Hristiyanlar tarafından da ziyaret edilmektedir. Tıbben derdine çare bulamayan hastalar türbeye gelir, ağır olan hastalar ise türbenin içinde üç defa şeyh Ahmed Efendinin kabrinin etrafında döndürüldükten sonra orada oturtularak dua etmeleri sağlanmaktadır (Ercan, 2006: 66). Tekke'de son dönem şeyhlik yapanlar ise Şeyh Mustafa, Şeyh Ali, Şeyh İbrahim ve günümüzde görevini sürdüren Şeyh Alifuat'dır.

Kırçova'da halen mevcut ikinci Halveti tekkesi de "Çullu Baba Tekkesi" (İsen ve İbrahimgil, 2005: 50) isimli tekkedir. Halveti tarikatından asıl ismi unutulmuş Çullu Baba namıyla anılan bir erenler namına (Ayverdi, 2000: 84) 1560 tarihinde inşa edilmiş ve 1932, 1995 (Ek 5) ve 2013 yıllarında üç kez yenilenmiştir. Bu tekkeyi Kırçova'nın büyük zenginlerinden bilinen Çullu Baba'nın yaptırdığı ve ismini buradan aldığı da ileri sürülmektedir. Hatta Pir Mehmet Hayati de malından ve mülkünden vazgeçip tasavvuf yoluna giren Çullu Baba'ya, Kırçova'ya bizzat gidip hilâfet verdiği söylenir. Kimseden maddi bir destek almadan tekkeyi inşa ettiren Çullu Baba'nın vefatından sonra, tekke yaklaşık 70 yıl şeyhsiz kalmıştır. Ondan sonra Şeyh Mustafa tekkeye şeyh olmuş ve onu oğlu Muhyiddin ile torunu, bugünkü şeyh Mustafa takip etmiştir (İzeti, 2004: 184-185).

Çullu Baba hakkında anlatılan menkıbeye göre; kendisi çok zengin olan bir beyin oğluymuş. Beyaz at ve ipekli elbiselerle havalı bir şekilde gezermiş. Bir gün karşısına çıkan biriyle konuşmaya başlamış ve ona canının çok sıkıldığını söylemiş. Adam da Çullu Baba'ya gidip Ahmed Efendi'ye intisap etmesini söylemiş. Bu sayede Çullu Baba, Ahmed Efendi'ye biat etmiş. Ahmed Efendi, Çullu Baba'nın nefsinin gururunu kırmak için çullu yani yamalı elbise giymesini emretmiş. Çullu Baba o gün Kırçova pazarında 99 yaması olan bir elbiseyle pazara çıkmış. Onu o şekilde görenler şaşırırken bu olaydan sonra da Çullu Baba diye anılmaya başlamış. Ahmed Efendi, Çullu Baba'ya külah giydirmek istediğinde külahı yanıyormuş. Durum Hayati Baba'ya iletildiğinde diğer halifelerin hepsi Ohri'ye tac ve hırka giymek için giderlerken Hayati Baba, Çullu Babayı giydirmek için Kırçova'ya gelmiş ve külahı giydirmiş. Çullu Baba tekkenin türbesinde medfûn olup hâlen ziyaret edilmektedir. Türbe, daha ziyade hastalıklardan kurtulmak, kısmet açtırmak için, ağlayan çocukların sakinleşmeleri vb. sebeplerle ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler adak olarak para, havlu, çorap, lokum, mum gibi hediyeler getirmektedirler (Ercan, 2006: 66-67). Tekke TİKA ve Kırçova'nın önde gelen Türk sivil toplum kuruluşları tarafından 2013 yılı haziranında restore edilmiştir (Ek 2). Ayrıca günümüzde Ramazan ayı boyunca Pazar günleri zikir törenleri yapılmaktadır.

Kırçova'da üçüncü Halveti tekkesi, Pir Mehmet Hayati'nin oğlu Şeyh Osman'ın zamanında ve Şeyh Abdülkerim isimli kişi tarafından kurulan ve günümüzde Şeyh Selim ismiyle bilinen tekkedir. Şeyh Selim Tekkesi 1720 yılında kurulmuş olup 1975 ve 1998 yıllarında yenilenmiştir (Ek 5). Şeyh Abdülkerim'den sonra uzun zaman şeyhsiz kalan tekkede, XIX. yüzyıldan itibaren Şeyh Mehmet, Şeyh Ahmet, Şeyh Selim, Şeyh İbrahim ve Şeyh Necat şeyh olmuşlardır. Tekke günümüzde cami olarak faaliyet göstermektedir. Sadece Ramazan ayında Çarşamba akşamları teravihten sonra zikir yapılmaktadır. Postnişini ve dervişleri yoktur (Ercan, 2006: 67-68).

Kırçova'da en azından bir Halveti-Hayati şeyhi her zaman mevcut olduğundan, tekkelerin belirli süre şeyhsiz kalmaları Kırçova'da tasavvufî hayatın gelişmesini engellememiştir. Kırçova'daki üç Hayati tekkesinden başka Gostivar-Kırçova güzergâhında ve Kırçova'dan on kilometre uzaklıkta bulunan "Zayas" köyünde de bir Halveti tekkesi vardır. Kurucusu Şeyh Selim'den sonra Şeyh Mustafa ve Şeyh Ali şeyhlik yapmışlardır. 1912 yılında Şeyh Ali'nin ölümünden sonra tekke camiye dönüşmüştür (İzeti, 2004: 184-185). "Zayas Tekkesi" ismiyle de anılmakta olan cami, günümüzde atıl olarak bir kenarda durmaktadır.

Kırçova'daki bu Bektaşi ve Halveti tarikatlarının tekkelerinin fiziksel yapıları ise genellikle büyük bir bahçe içerisinde yer almalarıyla dikkati çekmektedir. Bunun genel sebebi ise tekkelerin bir binadan oluşması ve tekkeyi çevreleyen bahçenin içe-

risinde aşevi, ağır, misafirhane, şeyhin evi, tuvalet, hamam ya da banyo ve zikirlerin yapıldığı ana bina yer almasıdır. Tekkelerin şeyh ve dervişlerinin ya da halkın da gömüldüğü mezarlar da aynı bahçe içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Bektaşi tekkelerinde insan yüzünü sembolize eden çeşme taşı ve çeşme de bulunmaktadır. Tekkelerin dış cephesi genellikle ahşap ya da betonarmedir ve mutlaka bir çatısı vardır. Değişik genişlikte olan tekkeler genellikle 3 odalıdır. Tekkelerin iç duvarları başta beyaz olmak üzere açık renklere boyanmıştır. Yine tekke binalarının ısıtılmasında genellikle kömür sobası kullanılmakta, nadiren de olsa kalorifer ile ısıtılan tekkelerde bulunmaktadır. Her tekkenin en geniş odası "zikir odası"dır ve bunun yanında mutlaka "dinlenme odası" da bulunur. Zikir ve dinlenme odalarının duvarlarında resimler ve zikir esnasında kullanılan müzik aletleri, dervişlerin giydikleri tennure ve cübbeler, baş giysileri asılıdır. Tekkelerin hepsinde Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in, zülfikârın, tekke büyüklerinin resimleri, Kur'an ayetleri ile ayin ve zikir sırasında çekilmiş resimler bulunmaktadır (Ercan, 2006: 135-137). Günümüzde bu tekkelerde Makedonya İslam Birliğinin Kırçova Müftülüğü tarafından günlük beş vakit namaz da kıldırılmaktadır.

Sonuç

İslam inancının Balkanlarda etkin olmaya başlaması öncesinde yerli ahalinin gerek Balkan halkları ve gerekse de Makedonya özelinde son derece acımasız bölgesel etnik ve dini baskılar altında kaldığı bir gerçektir. Hem Osmanlı öncesi hem de onlarla birlikte başlayan dönemde Balkanlara, sevgi, saygı ve hoşgörü ekseninde giriş yapan İslamiyet, bölgeye tam manasıyla olmasa da en azından inanç ve anlayış çerçevesinde bir huzur getirmiştir. Her ne kadar ilk bakışta İslamiyet'in Balkanlara gelişi siyasi ve askeri bir anlayışın ürünü gibi gözükse de, bu dinin tasavvuf anlayışının temelini oluşturan insan ve toplumlara ulaşma ile Hakk'ı halka hak için ulaştırma anlayışı sayesinde, bu düşünceye biraz olsun farklı bir mana da katılmıştır.

Ayrıca Türklerin Balkanlara girişinde son derece önemli bir rol üstlenmiş olan Gazi-Dervişlerin kurdukları ya da içerisinde yer aldıkları tarikatlar etrafında hareketlenen bölgenin, hem siyasi hem sosyal hem de kültür ve eğitim alanlarında hızla gelişme gösterdiği de yadsınamaz bir gerçektir. Bu doğrultuda İslam'ın tarikatlar ve tekke kültürüyle bölgede sağlamayı başardığı huzur ortamı, beraberinde bölgede hem siyasi ve etnik bir hoşgörü, iktisadi bir ilerleme ve yeni şehirler ile yeni çekim merkezlerinin kurulmasını da sağlamıştır.

Ancak asırlar önce Makedonya'da baş gösteren İslamiyet ve beraberinde bölgeye getirdiği hoşgörü ortamı ve siyasi istikrar, Osmanlıların ardından Balkanlardaki aşırı milliyetçiliğin gölgesinde yeniden bozulmuştur. Büyük bir çaba ve umutla Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin kurulmasına rağmen, Balkanlarda tekrar hâkim olan inanç ve kimlik kökenli baskılar, bölgeden hatırı sayılır bir miktarda nüfusu göç yoluyla Türkiye ve civar ülkelere sığınmak zorunda bırakmıştır. Ayrıca bölgede vuku

bulan inanç ve etnisiteye dayalı savaşlar ve katliamlar sonucunda da Balkanlar mahşeri bir havayı teneffüs etmek zorunda kalmıştır.

Osmanlıların XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bölgeden kopmak zorunda kalmalarına ve ardından bölgede tekrar hortlayan milliyetçiliğe rağmen, onların inançları yani İslamiyet, Balkanlarda halen büyük bir ilgi ve sevgi ekseninde yaşanmaya devam etmektedir. Bugün İslam inanç ve öğretisi Makedonya'nın birçok şehrinde faaliyetlerine devam eden tasavvuf temelli tarikatlar, tekkeler ve camiler sayesinde insanlara sevgi, hoşgörüyü ve anlayış aşılamaktadır.

Bu vesileyle Balkanların İslamlaşmasında son derece önemli bir rolü üstlenmiş olan tarikatlar ve tasavvuf ehli dervişler sayesinde, Balkan yerli halkları bu yeni din ve hayat tarzıyla tanışmıştır. Bu noktada öne çıkan husus ise tarikatlara ait tekke ve zaviyelerle İslam ve öğretilerinin yerli halka aktarılabilmiş olmasıdır. Bu bağlamda Makedonya'da yer alan Halveti ve Bektaşi tekkeleri ve şeyhlerinin, bölgenin İslamlaşmasındaki rolleri aynı zamanda önemli ve kıymetli bir hizmettir. Balkanlarda ve Makedonya özelinde Osmanlı hâkimiyetiyle beraber hızla yayılan ve insanların gönüllerinde kabul gören İslamiyet'le birlikte, hem Baklanlar hem de türlü siyasi entrikalarla uzun yıllar savaşarak yorgun düşmüş halklar, ilk kez bir hoşgörü ve rahatlama dönemini yaşayabilmiştir.

Kaynakça

ACAROĞLU, T. (2006). *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

AKMAN, H. (2006). *Paylaşılamayan Balkanlar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

AKTAŞ, A.-DEMİR, T. (2010). "Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Arşivinde Yer Alan Bektaşilik Bibliyografyası", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 55, 483-520.

ARSLAN, Ç. (2001). *Türk Akıncı Beylerinin Balkanların İmarına Katkıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

AHMED, D. (2013). *Tevarih-i Ali Osman: Aşıkpaşazade Tarihi*, Yayına Haz. Nejdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

AYDIN, A. (2004). "Makedonya Gezi Notları", *Serçeşme Dergisi* 3, 28-29.

AYVERDİ, E. H. (2000). *Avrupa Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya III*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

BAKIRCI, N. ve TÜRKAN, H. K. (2013). "Tekke ve Zaviyelerin Balkanlardaki Rolü ve Önemi", *TÜRÜK Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 1: 1, 145-160.

BARKAN, Ö. L. (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi* II, 279-304.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, A. A. DFE. (*Bab-ı Asafi Defterhane-i Amire, Tahrir Defterleri*), 4, 1477 (881).

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, A.DFE. (*Bab-ı Asafi Defterhane-i Amire, Tahrir Defterleri*), 232, 1545 (951).

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, A.DFE. (*Bab-ı Asafi Defterhane-i Amire, Tahrir Defterleri*), 367, 1521 (927).

BİRDOĞAN, N. (1995). *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*. İstanbul: Mozaik Yayınları.

BİRGE, J. K. (1991). *Bektaşilik Tarihi*. (Çeviren: R. Çamuroğlu), İstanbul: Ant Yayınları.

BOJİÇ, M. (2001). *Historija Bosne i Bosnjaka*. Bosna: TKD Şahinpasiç Yayınları.

DOĞRU, H. (2012). "Osmanlı Devletinin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi* IX, 165-176.

EFE, A. (2013). "Balkanların İslamlaşmasında Tekkelerin Rolü ve Kosova Prizren Şeyh Osman Efendi Tekkesi", *Balkan Savaşlarının 100. Yılında Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri* (5-7 Ekim 2012, Isparta), Editör: Süleyman Seydi, Vedat Kartalcık, Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 457-466.

ERCAN, E. H. (2006). *Makedonya'da Adak Ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

FİLİPOVİÇ, N. (2005). *İslamizacija u Bosni Hecegovini*. Teşanj: Centar za Kulturu Obrazovance Publikacije.

FİNE, J. V.A. (1987). *The Late Medieval Balkans*. Mighigan: Mighigan Universty Pres.

GÜLÇİÇEK, A. D. (2000). "Anadolu Ve Balkanlardaki Alevi Bektaşi Dergâhları", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* 16, 212-217.

HACISALİHOĞLU, M. (2003). "Makedonya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXVII*, 437-444.

HAFIZ, N. (1985). *Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri*. Kosova: Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümü Yayınları..

HALAÇOĞLU, Y. (2002). "Osmanlı Devletinin Rumeli İskânıyla İlgili Toponomik Bir

Değerlendirme", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: IRCICA Yayınları, 3-9.

HALAÇOĞLU, Y. (1998). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti Ve Aşiretlerin İskânı*. Ankara: TTK Yayınevi.

HAMZAOĞLU, Y. (2005). "Bogomilizm ve İslamlaşma", *Köprü Kültür Sanat Dergisi 3: 8*, 10-30.

HANDZİC, A. (1994). *Studije o Bosni*. İstanbul: İRCİCA Yayınları.

KALEŞİ, H. (1979). "XV. Asırdan XVII. Asrın Nihayetine Kadar Yugoslav Topraklarında Şark Medeniyeti", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 1:1-1*, 73-129.

HASLUCK, F. W. (1991). *Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı*. (Çeviren: T. Koca, N. Ergindoy), İstanbul: Ufuk Matbaası.

İBRAHİM, M. (1994). "Eski Yugoslavya Sınırları Dâhilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Vakıflar Dergisi XXIV*, 291-306.

İNALCIK, H. (2012). "Osmanlı Döneminde Balkanlar Üzerinde Yeni Araştırmalar", *GAMER I: 1*, 1-10.

İNBAŞI, M. (2003). "Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi", Ed.Erhan Türbedar, *Balkan Türkleri,* Ankara: ASAM Yayınları, 1-17.

İNBAŞI, M. (2002). "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti Ve İskân Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi IX*, 154-164.

İSEN, M.-İBRAHİMGİL, M. (2005). *Balkanlarda Osmanlı Mirası Gezi Rehberi*. İstanbul: A Turizn Yayınları.

İZETİ, M. (2004). *Balkanlarda Tasavvuf*. İstanbul: Gelenek Yayınları.

KARA, M. (1999). *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARAMAHMUT, R. (2006). *Makedonya'da Müslüman Azınlıkları,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

KARPUZ, H. (2010). "Balkanlardaki Mevlevihanelerden Günümüze Kalanlar", *Uluslararası Dünyada Mevlana İzleri Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (13-15 Aralık 2007, Konya), Editör: N. Şimşekler, Y. Öz, H. Kuyumcu, S. Tunç, E. Çöm, Ş. Altunsoy, A. Öztürk, B. Koçakoğlu, H. Yaman, A. Tarhan, Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 427-446.

KAZICI, Z. (2000). "Osmanlıların Balkanlardaki Muvaffakiyet Sebepleri", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri Kitabı* (7-9 Nisan 1999, Konya), Editör: A. Aköz, B. Ürekli, R. Özcan, Konya: Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, 743-745.

KAZICI, z. (1996). *İslam Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.

KİEL, M. (2002). "Kırçova", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXV*, 440.

KOLOĞLU, O. (1993). "Osmanlı Döneminde Balkanlar", *Balkanlar,* İstanbul: OBİV Yayınları, 41-96.

KORKMAZ, E. (2005). *Alevilik ve Bektaşilik Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitap Yayınevi.

KÖPRÜLÜ, M. F. (1979). "Bektaş", *İslam Ansiklopedisi II*, 461-464.

KUTLU, S. (2007). *Milliyetçilik Ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar Ve Osmanlı Devleti.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

NOEL, M. (1999). *Bosna'nın Kısa Tarihi*. (Çeviren: A. Karadağlı), İstanbul: Om Yayınevi.

NOYAN, B. (1986). *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi (İlk Velayetname)*. İstanbul: Doğuş Yayınları.

NUREDİNİ, M. (2003). *Makedonya'da Belli Başlı Ziyaret Yerleri Dinler Tarihi Açısından Bir Değerlendirme*. Gostivar: Çabej Yayınları.

OCAK, A.Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*. Ankara: TTK Yayınevi.

OCAK, A. Y. (1978). "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi XII*, 247-265.

OKİÇ, T. (1952). "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, 43-59.

ÖNGÖREN, R. (2002). "Balkanların İslamlaşmasında Sufilerin Rolü", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (21-23 Nisan 2000, Sofya), İstanbul: IRCICA Yayınları, 47-73.

ÖZKILINÇ, A.-COŞKUN. A. (2001). *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri I*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları.

ÖZTÜRK, Y. N. (1995). *Tarih Boyunca Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.

POPOVİÇ, A. (1995). *Balkanlarda İslam*. İstanbul: İnsan Yayınları.

SARINAY, Y. (2005). *Osmanlı Yönetiminde Makedonya*. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları.

SELÇUK, H. (2012). "Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlerine Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 12*, 89-104.

SEVİM, S. (2002). "Türklerin Rumeli'ye İlk Geçişleri ve İskân Faaliyetleri", *Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını Uluslararası Sempozyum Bildirileri* (26-28 Ekim 2001, Bursa), Editör: H. B. Öcalan, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 41-48.

SEYMAN, A. (2006). *Balkanlarda Alevi Bektaşilik*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SEZGİN, H. (1993). *Balkanlarda Kültür Mirasımız*. İstanbul: OBİV Yayınları.

TEMREN, B. (1998). "Bektaşi Geleneklerinde Balkanlara İlk Geçiş", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 6*, 99-105.

TODOROV, N. (1983). *The Balkan City*. Seattle and London: Washington University Pres.

TSCUDİ, R. (1960). "Bektashiyya", *Encyvlopaedia of Islam I*, 1161-1163.

TURAN, Ö. (2002). "XX. Yüzyılda Türk Toplulukları", *Türkler Ansiklopedisi XX*, 331-360.

ULUDAĞ, S. (1997). "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XV*, 393-395.

YAHYA, A. (2004). "Makedonya'daki Tekkelerde Zikir ve Musiki", *Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi 4*, 57-77.

YEDİYILDIZ, B. (2002). "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi X*, 183-215.

YILDIRIM, R. (2010). "Bektaşi Kime Derler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 55*, 23-58.

YÜCEL, Y. (1992). "Balkanlarda Türk Yerleşmesi Ve Sonuçları". Editör: O. Karaveli, *Bulgaristan'da Türk* Varlığı, Ankara: TTK Yayınevi, 67-91.

www.tika.gov.tr/haber/tika-makedonyada-faaliyetlerine-devm-ediyor/725 (ET:09.07.2013)

EKLER

Ek 1. *Kırçova Halveti Hayati Tekkesi*

Tekke Camii Harimi

Kahve Ocağının Bulunduğu Köşk Odası ve Postnişin

Halveti Hayati Tekke Camii

Cami Avlusunda Türbe, Kahve Köşkü ve Su Kuyusu

Cami haziresindeki Mezarlık

Eski Ezan Taşı

Şadırvan ve Eski Değirmen Taşı

Ek 2. *Kırçova Çullu Baba Tekkesi*

Tekke Yenileme Çalışması

Tekke Yenileme Çalışması

Tekke Camii ve Türbesi (2014)

Tekke Camii Harimi

Şadırvan

Kahve Ocağı Köşkü ve Postnişin

Ek 3. *Kırçova Şeyh Selim Tekkesi*

Tekke Camii Harimi

Tekke Camii Dış Görünüm

Haziredeki Türbe ve Mezarlık

Ek 4. *Kırçova Hızır Baba Tekkesi*

Hızır Baba Tekkesi

Hızır Baba Tekkesi

Ek 5. *Makedonya İslam Birliği Kırçova Müftülüğünün Kırçova'daki İslam Dini Mabetleri ve Restorasyonlarını Gösteren Resmi Yazısı*

vrz osnova na Cirkularnoto pismo MIVZ Kicevo go sostavuva spisokot za mestoto , izgradbata na Verskite objekti nivnite iminja kako i godina na izgradba.

RB	---Xemaat-----	Godina na izgradba	renovirana	temelna rekonstrukcija	
01	PLASNICA Nurli xhamija	1570	1983	1999	rab 5 vakta
02	PLASNICA Jeni Xhamija	2002			rab 5 vakta
03	PREGLOVO Jeshil Xhamija	1650	1975	1999	rab 5 vakta
04	PREGLOVO jeni hamija	2005			vo zavshna fa
05	LISICANI Abdi Bajraktar	1750	1966	2000	rab 5 vakta
06	CELOPECI	1829	1923	1999	rab 5 vakta
07	SRBJANI	1865	1962	-	rab 5 vakta
08	DRUGOVO	1800	1985	1993	za xhuma
09	BICINCI	1480	1890	1970	rab 5 vakta
10	KICEVO Teke Cili baba	1560	1932	1995	rab 5 vakta
11	KICEVO Teke Ajati baba	1540	1860	1965	rab 5 vakta
12	KICEVO Sultan Bajazit	1396	1934	1985	rab 5 vakta
13	KICEVO Teke Sheh Selim	1720	1975	1998	rab 5 vakta
14	KICEVO Bala mala	1780	-	1976	rab 5 vakta
15	KICEVO Bela Kula	2003			rab 5 vakta
16	MAHMUDOVCI	1964			za xhuma.
17	STRELCI	1928	1960	1977	za xhuma
18	TRAPCIN DOL	1890	1966	1997	rab 5 vakta
19	DLAPKIN DOL	1964			za xhumaa.
20	GARANI	1481	1970	1992	za xhuma
21	SHUTOVO	1880	1965	1998	rab 5 vakta
22	CRVEVCI	1801	1954	1991	rab 5 vakta
23	SRBICA	1780	1965	1992	rab 5 vakta
24	NOVO SELO	1936		1993	za xhuma
25	ARANGEL	1890	1965	1989	rab 5 vakta
26	TUHIN	1770	1949	1991	rab 5 vakta
27	ZHUBRINO	1860	1970		za xhuma.
28	POPOVJANI	1902		1962	za xhuma
29	JAGOL	1910	1965		za xhuma.
30	BERIKOVO	1902	1972	1996	za xhuma
31	PAPRADISHTA	1880	1885	1989	za xhuma
32	KOLIBARI	1925		1999	za xhuma
33	GRESHNICA	1890	1957		rab 5 vakta
34	LJESHNICA	1921	1960	1995	za xhuma.
35	BACISHTA	1902	1975		za xhuma.
36	ZAJAS Tece Malo	1720	1925	1991	rab 5 vakta
37	ZAJAS Xhuma malo	1680	1863	2000	za xhuma
38	ZAJAS Brae	1969			za xhuma
39	ZAJAS Ushi	2001			za xhuma
40	GORNO STROGOMISHTE	1729	1910	1987	za 5 vakta.
41	DOLNO STROGOMISHTE	1910	1930	1985	za 5 vakta.
42	KOLARI	1920		1971	za 5 vakta.
43	RECANI	2005			za xhuma
44	KICEBVO nad pruga	vo izcradba			
45	Gorna GRESHNICA	vo izgradba			

Kicevo
25-11-2006 g.

Muftistvo na islamska verska zaednica
Kicevo
Muftija
H.Murat ef.Huseini